

ФІНАНСИ, ГРОШОВИЙ ОБІГ, КРЕДИТ

УДК 336.02

ПРІОРИТЕТНІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

Адаменко І.П.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання системи формування місцевих бюджетів як інструменту соціально-економічного розвитку територій.

Метою дослідження є розкриття та обґрунтування пріоритетних шляхів удосконалення системи формування місцевих бюджетів в умовах економічних перетворень.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурний, порівняльний, факторний методи, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження.

Результати роботи. У статті розкрито економічну сутність місцевих бюджетів як інструменту впливу на соціально-економічний розвиток територій. Визначено пріоритетні шляхи удосконалення системи формування місцевих бюджетів в Україні в умовах економічних перетворень. Здійснено аналіз та оцінку дохідної та видаткової частини місцевих бюджетів.

Галузь застосування результатів. Місцеві бюджети. Формування бюджетів місцевого самоврядування у системі фінансово-економічного регулювання.

Висновки. Місцеві бюджети є вагомим складовою системи державних фінансів, їх збалансованість, оптимальність є однією з умов економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць; рівень фінансового забезпечення місцевих бюджетів достатньо суттєво впливає на структурні перетворення у галузях економіки та соціальній сфері. Від якості та своєчасності прийняття рішень щодо видаткової частини місцевих бюджетів, децентралізації управління бюджетними коштами залежить збалансованість бюджетної системи та результативність бюджетного регулювання. Підвищення рівня життя населення вимагає посилення результативності використання бюджетних коштів. Впровадження інституційного підходу до дослідження системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування є важливим та включає визначення характерних ознак її складових, інституційного середовища, що забезпечує їх функціонування та взаємозв'язки.

Важливим завданням є створення інституційних умов для формування місцевих бюджетів, визначення концептуальних засад, стратегічних і тактичних цілей та завдань їх реформування відповідно до стратегії соціально-економічного розвитку країни. Розвиток інституту місцевого самоврядування має відігравати провідну роль у ініціюванні змін у системі місцевих фінансів, тобто мати функцію системоутворюючої складової удосконалення зазначеної системи та бюджетного процесу.

Ключові слова: місцеві бюджети, міжбюджетні відносини, міжбюджетні трансферти, фінансове забезпечення місцевого самоврядування, система формування доходів місцевих бюджетів.

ПРИОРИТЕТНЫЕ ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ В УКРАИНЕ

Адаменко И.П.

Предметом исследования являются теоретические и практические вопросы системы формирования местных бюджетов как инструмента социально-экономического развития территорий.

Целью исследования является раскрытие и обоснование приоритетных путей совершенствования системы формирования местных бюджетов в условиях экономических преобразований.

Методы исследования. В работе применена совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, структурный, сравнительный, факторный методы, что позволило реализовать концептуальное единство исследования.

Результаты работы. В статье раскрыта экономическая сущность местных бюджетов как инструмента влияния на социально-экономическое развитие территорий. Определены приоритетные пути совершенствования системы формирования местных бюджетов в Украине в условиях экономических преобразований. Осуществлены анализ и оценка доходной и расходной части местных бюджетов.

Область применения результатов. Местные бюджеты. Формирование бюджетов местного самоуправления в системе финансово-экономического регулирования.

Выводы. Местные бюджеты являются важной составляющей системы государственных финансов, их сбалансированность, оптимальность является одним из условий экономического развития административно-территориальных единиц; уровень финансового обеспечения местных бюджетов достаточно существенно влияет на структурные преобразования в отраслях экономики и социальной сфере. От качества и своевременности принятия решений по расходной части местных бюджетов, децентрализации управления бюджетными средствами зависит сбалансированность бюджетной системы и результативность бюджетного регулирования. Повышение уровня жизни населения требует усиления результативности использования бюджетных средств. Внедрение институционального подхода к исследованию системы финансового обеспечения местного самоуправления является важным и включает определение характерных признаков ее составляющих институциональной среды, что обеспечивает их функционирование и взаимосвязи.

Важной задачей является создание институциональных условий для формирования местных бюджетов, определение концептуальных основ, стратегических и тактических целей, задач их реформирования в соответствии со стратегией социально-экономического развития страны. Развитие института местного самоуправления должна играть ведущую роль в иницировании изменений в системе местных финансов, то есть иметь функцию системообразующей составляющей совершенствования указанной системы и бюджетного процесса.

Ключевые слова: местные бюджеты, межбюджетные отношения, межбюджетные трансферты, финансовое обеспечение местного самоуправления, система формирования доходов местных бюджетов.

THE PRIORITY WAYS OF IMPROVING THE LOCAL BUDGETS FORMATION SYSTEM IN UKRAINE

Adamenko I.P.

The research subject is theoretical and practical issues of local budgets formation system as a tool for territories socio-economic development.

The research goal is disclosure and justification of the priority ways of improving the local budgets formation system in the economic transformation conditions.

Research methods. The paper used a set of scientific methods and approaches, including systemic, structural, comparative, factorial methods which allowed the realising conceptual integrity of the study.

Results. The article reveals the economic essence of local budgets as a tool for territories socio-economic development. The author has defined the priority ways of improving the local budgets formation system in Ukraine in the economic transformation conditions. The analysis and evaluation of revenues and expenditures of local budgets have conducted.

Field of the results application. Local budgets. Local budgets formation in the financial and economic regulation system.

Conclusions. The local budgets are the important component of public finances. Their balance and optimality are a prerequisite for the economic development of the administrative and territorial units. The level of the local budgets financial security effect on the structural changes in the economy and social sphere quite significantly. The budget system balance and the budgetary regulation impact depend on the quality and timeliness of decision-making on local expenditures and decentralisation of budgetary funds. Increasing living standards require strengthening the effectiveness of budgetary funds. It is important to implement the institutional approach to research of the local government financial support. It includes determining the characteristic features of its components and institutional environment which providing their functioning and relationships.

The important task is to create the institutional conditions for the local budgets formation, the conceptual foundations determination, strategic and tactical goals and reform objectives according to the strategy of the

country social and economic development. The development of the local government institute should play a leading role in the initiating changes in local finance. It should have the function of the system component for improving the indicated system and budget process.

Keywords: local budgets, intergovernmental relations, intergovernmental transfers, financial support of the local government, the system of formation the local budgets incomes.

Постановка проблеми. Місцеві бюджети є основою соціально-економічного розвитку територій та підвищення матеріального добробуту населення. В сучасних умовах реформування бюджетної системи формується відповідне розуміння сутності місцевих бюджетів, яке спрямоване на перенесення акценту з їх формування за принципом утримання бюджетних установ на результативність їх функціонування, наближення до безпосереднього споживача.

Зміцнення фінансової забезпеченості місцевих бюджетів на основі використання сучасних фінансових механізмів розглядається як дієвий інструмент впливу на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць. На даний час механізм фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування значною мірою детермінований завданнями державного регулювання та виступає ключовим елементом соціально-економічних передумов та пріоритетів реформування місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин [12, с. 29].

Розширення функцій і повноважень органів місцевого самоврядування, яке відбулося протягом останніх років, супроводжувалося не достатнім збільшенням обсягів фінансових ресурсів, що надходять у їх розпорядження. Залишаються незначними власні доходи. Важливим завданням є удосконалення системи планування місцевих бюджетів спрямованої на досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку територій. У зв'язку з цим актуалізуються теоретичні і практичні питання розвитку системи формування місцевих бюджетів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері формування місцевих бюджетів можна назвати праці Дж. Б'юкенена [1], А. Вагнера [3], Дж. М. Кейнса [7], П. Самуельсона [13], А. Сміта, Дж. Стігліца, С. Фішера, М. Фрідмена.

Питанням формування місцевих бюджетів та їх впливу на соціально-економічний розвиток територій присвячені праці вітчизняних вчених: Т. Боголіб [2], О. Василика [4], В. Зайчикової [6], О. Кириленко [8], В. Кравченка [9], Л. Лисяк [10], І. Лук'яненко [11], І. Луїної [5], В. Макогон, В. Федосова [14], І. Чугунова та інших.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання системи формування місцевих бюджетів як інструменту соціально-економічного розвитку територій.

Метою дослідження є розкриття та обґрунтування пріоритетних шляхів удосконалення системи формування місцевих бюджетів в умовах економічних перетворень.

Результати дослідження. Реалізація завдань економічного і соціального блоків бюджетної політики неможлива без подальшого удосконалення вітчизняної бюджетної системи в напрямі досягнення оптимального розподілу доходів і видатків між окремими рівнями бюджетів, проведення децентралізації бюджетних ресурсів, зміцнення доходної бази місцевих бюджетів, удосконалення бюджетного регулювання відповідно до цілей державної політики [15, с. 97].

Економічна сутність місцевих бюджетів як інструменту впливу на соціально-економічний розвиток територій полягає у використанні сукупності інституційних засад формування місцевих бюджетів з врахуванням ступеню збалансованості фінансово-економічних відносин.

На даний час позитивні результати щодо реформування місцевих бюджетів ще не дають підстав для висновку про суттєві зрушення у фінансово-бюджетній сфері, в якій залишається низка невирішених питань. Бюджетна політика у сфері міжбюджетних взаємовідносин недостатньо ефективно впливає на соціальний розвиток та економічне зростання територій як передумови підвищення життєвого рівня та добробуту населення. Має місце недостатній рівень фінансового забезпечення місцевих бюджетів, високий рівень їх дотаційності, широкий перелік задекларованих державою соціальних зобов'язань; нерівномірність темпів соціально-економічного розвитку територій. В цілому система формування місцевих бюджетів ще не відповідає достатньою мірою вимогам стратегічних завдань соціально-економічного розвитку територій та країни в цілому.

Перетворення місцевих бюджетів у ефективний інструмент соціально-економічного розвитку територій передбачає використання структурно-функціональної моделі системи міжбюджетного регулювання, яка ґрунтується на інтеграції фінансових механізмів у сфері доходної і видаткової частин місцевих бюджетів, міжбюджетних відносин, комунального кредиту з урахуванням динаміки соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Покращення якісного рівня системи формування місцевих бюджетів можливе за умови удосконалення механізму розподілу функцій та повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування на засадах збалансування загальнодержавних і територіальних інтересів. Подальший розвиток місцевих бюджетів має здійснюватися на основі удосконалення бюджету розвитку та його інституалізації на загальнодержавному рівні шляхом внесення певних концептуальних змін до організації бюджетного процесу. Основні зусилля бюджетної політики щодо реформування місцевих бюджетів в Україні повинні бути спрямовані на удосконалення системи формування місцевих бюджетів, управління фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування, досягнення реальної збалансованості бюджетної системи.

Світовий досвід доводить, що історично сформовані системи формування місцевих бюджетів на даний час зазнають впливу світових інтеграційних процесів. Разом з тим відмічається певна уніфікація національних принципів їх формування та удосконалення в напрямку посилення ролі органів місцевого самоврядування у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій та поліпшення добробуту громадян.

У більшості зарубіжних країн спостерігається тенденція до збільшення питомої ваги доходів і видатків місцевих бюджетів у валовому внутрішньому продукті, зростання ролі власних доходів та зменшення питомої ваги трансфертів. Основними податками, що формують доходи місцевих бюджетів розвинених європейських країн є податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, податки на збільшення ринкової вартості капіталу, податок на майно. Найбільшу питому вагу у видатках місцевих бюджетів зарубіжних країн становлять видатки на освіту, соціальний захист і соціальне забезпечення, охорону здоров'я, житлово-комунальне господарство.

Фінансова підтримка розвитку території у країнах з перехідною економікою спрямована на підвищення їх конкурентоспроможності та раціональної просторової організації економічного потенціалу. Механізм формування та виконання місцевих бюджетів заснований на індикаторах ефективності та результативності, а також щорічної оцінки ефективності діяльності органів місцевого самоврядування, що дозволяє визначати ступінь досягнення стратегічних цілей і завдань.

З метою зниження негативного впливу зовнішніх факторів на соціально-економічний розвиток країни та її регіонів в цілому проводиться контрциклічна бюджетна політика, яка передбачає збільшення або зниження гарантованого трансферту виходячи із рівня досягнення прогнозних параметрів розвитку економіки та виконання дохідної частини державного бюджету. У випадку розвитку економіки темпами нижче прогнозованих і недовиконання плану по доходах місцевих бюджетів пропонується збільшувати розмір гарантованого трансферту, що дозволяє компенсувати втрати доходів, профінансувати витрати в повному обсязі і додатково простимулювати внутрішній попит для забезпечення економічного зростання в межах прогнозованих параметрів. У період більш високого зростання економіки в порівнянні з прогнозованими параметрами і перевищення плану по доходах місцевих бюджетів пропонується знижувати розмір гарантованого трансферту, що дозволяє оптимізувати механізм використання коштів Національного фонду (Фонду регіональної підтримки) та зменшити рівень загрози «перегріву» економіки.

Зарубіжний досвід фінансового забезпечення місцевого самоврядування доводить, що реформування цієї сфери повинно здійснюватись із врахуванням особливостей соціально-економічного розвитку регіонів, державного та адміністративно-територіального устрою, рівня розвитку фінансово-економічних відносин. Визначеною тенденцією в останні десятиліття є удосконалення механізму міжбюджетного регулювання, подальше зміцнення фінансового забезпечення та посилення самостійності органів місцевого самоврядування, що сприяє підвищенню ефективності формування місцевих бюджетів.

Посилення бюджетної децентралізації сприятиме стабілізації соціально-економічного стану та наступному економічному зростанню, посиленню рівня координації взаємовідносин між органами державної влади та місцевого самоврядування, поліпшенню добробуту громадян. Важливим є створення відповідних умов для зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування, що потребує підвищення дієвості механізму бюджетного планування і прогнозування, розробки середньострокових прогнозів розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Фінансове забезпечення територіальних громад можливо підвищити за умови забезпечення відповідності між завданнями органів місцевого самоврядування і ресурсами, необхідними для їх виконання, збільшенням питомої ваги власних бюджетних надходжень у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів.

Разом з тим, удосконалення системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування повинно мати комплексний характер та передбачати реалізацію заходів у сфері розмежування повноважень у системі органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципом субсидіарності, визначення обґрунтованої територіальної основи для діяльності органів місцевого самоврядування здатних забезпечити доступність та належну якість публічних послуг, що надаються такими органами, а також необхідної для цього ресурсної бази.

Система фінансового забезпечення місцевого самоврядування потребує постійного розвитку, адаптації до внутрішніх та зовнішніх фінансово-економічних чинників, коливань економічних процесів, що надає можливість досягнути визначених цілей соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць та країни в цілому. Важливість здійснюваних перетворень місцевих фінансів визначається запровадженням принципу рівності і справедливості формування місцевих бюджетів, розмежуванням бюджетних повноважень між органами влади різного рівня шляхом раціонального і обґрунтованого розподілу доходів бюджету та забезпеченням фінансовими ресурсами бюджетних видатків відповідно до визначених повноважень.

Враховуючи необхідність зміцнення фінансового забезпечення місцевого самоврядування, інститут місцевих фінансів має адаптуватися до інституційних перетворень фінансово-економічного середовища, циклічності економіки, динаміки і тенденцій суспільного розвитку.

Прогнозування та планування дохідної частини місцевих бюджетів відіграють вагомий роль у бюджетному процесі. Від якості цього процесу залежить обсяг фінансових ресурсів, що залучаються для забезпечення виконання покладених на органи місцевого самоврядування функцій та завдань. Зміцнення

дохідної частини місцевих бюджетів потребує аналізу результатів і перспектив соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Виваженість і результативність прогнозування та планування доходів місцевих бюджетів справляє визначальний вплив на обсяги бюджетних витратків.

Важливим напрямом регулюючої ролі доходів місцевих бюджетів є вплив на економічне зростання адміністративно-територіальних одиниць. Формування доходів місцевих бюджетів має здійснюватись із врахуванням напрямів соціально-економічного розвитку країни, спрямованих на забезпечення сприятливого макроекономічного середовища, стабілізацію бюджетної системи.

За період 2001–2014 років у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів питома вага податкових надходжень становила – 45,10 відсотка, при цьому за 2001–2007 роки – 49,19 відсотка, за 2008–2014 роки – 40,99 відсотка; неподаткових надходжень – 6,20 відсотка, при цьому за 2001–2007 роки – 6,80 відсотка, за 2008–2014 роки – 5,60 відсотка; доходів від операцій з капіталом – 2,24 відсотка, при цьому за 2001–2007 роки – 3,07 відсотка, за 2008–2014 роки – 1,40 відсотка; цільових фондів – 1,28 відсотка, при цьому за 2001–2007 роки – 1,86 відсотка, за 2008–2014 роки – 0,70 відсотка; офіційних трансфертів від органів державного управління – 47,11 відсотка, при цьому за 2001–2007 роки – 43,61 відсотка, за 2008–2014 роки – 50,61 відсотка.

Сучасний механізм регулювання бюджетних витрат та інститути вітчизняної економіки не дозволяють на достатньому рівні ефективно і раціонально використовувати бюджетні ресурси, які спрямовуються на забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Нераціональне використання бюджетних ресурсів шляхом недостатнього рівня ефективності організації системи державних закупівель, інвестування державних та регіональних цільових програм, зростання рівня тіньової економіки, не дають змогу для забезпечення ефективного бюджетного регулювання економічного зростання. Зміни в структурі системи регулювання бюджетних витрат в умовах трансформації вітчизняної економіки актуалізують необхідність модернізації інституційних напрямів зазначеного регулювання.

Найбільшу частку витратків місцевих бюджетів становлять видатки соціально-культурної сфери, найбільшими серед них є видатки на освіту, в середньому за 2001–2014 роки зазначений показник складає 30,15 відсотка; охорона здоров'я – 21,26 відсотка, соціальний захист та соціальне забезпечення – 19,69 відсотка; найменшими серед них є видатки на духовний та фізичний розвиток – 3,86 відсотка. Відповідний показник витратків на економічну діяльність складає 7,39 відсотка, що підтверджує необхідність підвищення ролі місцевих бюджетів як вагомого інструменту забезпечення економічного зростання; видатків на виконання загальнодержавних функцій, житлово-комунального господарства, охорони навколишнього природного середовища, громадського порядку, безпеки та судової влади відповідно – 6,17; 6,07; 0,47 та 0,45 відсотка.

Частка капітальних витратків місцевих бюджетів у загальному обсязі в середньому за 2001–2013 роки складає 12,97 % тоді як відповідний показник поточних витратків склав 87,03 %. З метою використання капітальних витратків місцевих бюджетів, як інструменту забезпечення росту приватних інвестицій, економічного зростання адміністративно-територіальних одиниць необхідно вдосконалити механізм їх фінансування. Підвищення ефективності фінансування капітальних витратків місцевих бюджетів має ґрунтуватися на визначенні необхідних обсягів капітальних витратків на місцевому рівні, розробці системи заходів щодо підвищення ефективності механізму бюджетного фінансування. Важливим завданням є посилення інвестиційної складової місцевих бюджетів шляхом збільшення частки капітальних витратків у загальній структурі з метою підвищення рівня фінансового забезпечення наукової, інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема: капітальних вкладень, структурної перебудови економіки.

Оптимальна структура дохідної та витраткової частини місцевих бюджетів, встановлення чіткого взаємозв'язку між запланованими та фактичними обсягами доходів місцевих бюджетів сприятиме посиленню ефективності бюджетної політики на місцевому рівні, формуванню збалансованого бюджету, підвищить рівень керованості системи управління місцевими фінансами.

Важливою умовою підвищення ефективності міжбюджетного регулювання є розподіл витраткових зобов'язань на основі науково-обґрунтованої оцінки їх ефективності та за наявності ресурсів для їх гарантованого виконання в межах прийнятих бюджетних обмежень, забезпечення збалансованості бюджету, перехід до середньострокового бюджетного планування усіх рівнів бюджетів. Завдяки комплексному підходу до визначення пріоритетних напрямів бюджетної політики можливо здійснити ефективний перерозподіл дохідних джерел та витраткових повноважень.

З метою проведення ефективної бюджетної політики у сфері міжбюджетних відносин потрібен підхід, який би інтегрував тенденції та особливості соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Разом з тим, бюджетна система є адаптивним механізмом спрямованим на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища. З огляду на трансформаційні процеси розвитку вітчизняної економіки вагомим є питання визначення напрямів розвитку механізму регулювання міжбюджетних відносин в Україні.

Взаємовідносини державного з місцевими бюджетами мають будуватися на основі обґрунтованої концепції розвитку бюджетних відносин у складі бюджетної політики, спрямованої на створення умов для підвищення якості державних послуг та добробуту громадян. Здійснення дієвих перетворень шляхом використання обґрунтованих методів та інструментів фінансового забезпечення місцевого самоврядування дозволить зміцнити фінансову основу місцевих бюджетів. Доцільним є удосконалення системи міжбюджетного регулювання за допомогою якісних і кількісних індикаторів. Для посилення результативності

міжбюджетного регулювання важливим є упорядкування, системний перегляд нормативів фінансової забезпеченості.

Важливого значення набуває підвищення ефективності використання фінансових інструментів з метою взаємоузгодження дохідних та видаткових повноважень місцевого самоврядування, удосконалення підходів до моделювання макроекономічних процесів, у тому числі у розрізі податкових надходжень, що дозволить підвищити обґрунтованість рішень стосовно змін у бюджетній системі.

Доцільним є подальше посилення системності та послідовності у реалізації бюджетної політики щодо децентралізації, визначення оптимальної структури дохідної частини місцевих бюджетів різних рівнів. Децентралізація певним чином сприяє макроекономічній стабілізації та уповільненню росту видатків бюджету, крім цього, одним із важливих аспектів цього є створення умов для економічної конкуренції між адміністративно-територіальними одиницями.

Зміцнення фінансового потенціалу територій базується на засадах ефективності податкового механізму, розвитку системи управління місцевими фінансами, що дозволить підвищити результативність виконання стратегічних завдань соціально-економічного розвитку територій. Розробка бюджетної стратегії із врахуванням циклічності економічного розвитку, бюджетно-податкової збалансованості, реформування місцевих бюджетів позитивним чином вплинуть на ефективність бюджетної системи.

Для реалізації принципів ефективного функціонування бюджетної системи на рівні місцевого самоврядування необхідно забезпечити належний рівень фінансування відповідних суспільних потреб, виходячи із основних завдань органів місцевого самоврядування на основі дієвого бюджетного планування та результативного використання бюджетних коштів.

Створення належних фінансових умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень, формування збалансованої системи їх фінансового забезпечення потребує відповідних підходів до визначення пріоритетів бюджетної політики щодо взаємовідносин державного та місцевих бюджетів, до яких можна віднести децентралізацію управління бюджетними коштами та підвищення рівня самостійності органів місцевого самоврядування, запровадження належних стандартів фінансового забезпечення місцевого самоврядування, досягнення оптимального рівня розподілу фінансових ресурсів між державним та місцевими бюджетами з метою підвищення рівня фінансової спроможності органів місцевого самоврядування, зміцнення податкового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць, удосконалення системи планування показників місцевих бюджетів та їх прогнозування на середньострокову перспективу.

З метою розмежування повноважень у системі органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на різних рівнях за принципом субсидіарності та децентралізації важливим є визначення достатнього рівня податкової бази, яка надасть змогу для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних повноважень з урахуванням критеріїв фінансування делегованих повноважень; підвищення ефективності державного контролю за виконанням органами місцевого самоврядування покладених на них завдань; визначення напрямів формування фінансового забезпечення місцевого самоврядування, що надасть можливість для надання якісних та доступних публічних послуг, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад.

Створення належних фінансових умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування своїх завдань і функцій передбачає взаємоузгодження наявних ресурсів і видаткових зобов'язань, необхідних для здійснення визначених повноважень органів місцевого самоврядування. Важливим є забезпечення подальшого розвитку методологічних підходів до формування місцевих бюджетів за програмно-цільовим методом, що сприятиме посиленню ступеню впливу регулювання міжбюджетних відносин на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць; удосконалення методологічних засад оцінки результативності бюджетних програм при складанні та виконанні місцевих бюджетів, з врахуванням відповідних інтегрованих показників, що надасть можливість для своєчасного коригування обсягу та структури доходів та видатків бюджетів місцевого самоврядування з метою підвищення рівня бюджетної збалансованості.

Доцільним є вдосконалення інституційного середовища формування дохідної частини місцевих бюджетів, посилення взаємозв'язку податкового регулювання із циклічністю економічного розвитку. Зміцнення рівня фінансового забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування за рахунок власних доходів – це передумова для підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів, підвищення стабільності та передбачуваності доходів місцевих бюджетів та створення умов для оптимізації взаємовідносин між суб'єктами бюджетного процесу.

Висновки. Місцеві бюджети є вагомим складовою системи державних фінансів, їх збалансованість, оптимальність є однією з умов економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць; рівень фінансового забезпечення місцевих бюджетів достатньо суттєво впливає на структурні перетворення у галузях економіки та соціальной сфері. Від якості та своєчасності прийняття рішень щодо видаткової частини місцевих бюджетів, децентралізації управління бюджетними коштами залежить збалансованість бюджетної системи та результативність бюджетного регулювання. Підвищення рівня життя населення вимагає посилення результативності використання бюджетних коштів. Впровадження інституційного підходу до дослідження системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування є важливим та включає визначення характерних

ознак її складових, інституційного середовища, що забезпечує їх функціонування та взаємозв'язки.

Важливим завданням є створення інституційних умов для формування місцевих бюджетів, визначення концептуальних засад, стратегічних і тактичних цілей та завдань їх реформування відповідно до стратегії соціально-економічного розвитку країни. Розвиток інституту місцевого самоврядування має відігравати провідну роль у ініціюванні змін у системі місцевих фінансів, тобто мати функцію системоутворюючої складової удосконалення зазначеної системи та бюджетного процесу.

Список використаних джерел

1. Б'юкенен Дж. Суспільні фінанси і суспільний вибір / Дж. Б'юкенен, М. Масгрейв, А. Річард; [пер. з англ.] – К. : Вид. Дім «Києво-Могилянська Академія», 2004. – 176 с.
2. Боголиб Т.М. Местные бюджеты в системе бюджетного регулирования / Т.М. Боголиб // Региональная экономика: теория и практика. – 2014. – №6 – С. 42-56.
3. Вагнер А. Теория финансов / А. Вагнер. – Л. : Петроком, 1993. – 231 с.
4. Василик О.Д. Теорія фінансів / О.Д. Василик. – К. : НІОС, 2000. – 416 с.
5. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів: монографія / [Луніна І.О., Кириленко О.П., Лучка А.В. та ін.]; за ред. І.О. Луніної; НАН України, Інститут економіки та прогнозування. — К., 2010. — 320 с.
6. Зайчикова В.В. Місцеві фінанси України та європейських країн / В.В. Зайчикова. – К. : НДФІ, 2007. – 299 с.
7. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж.М. Кейнс ; пер. с англ. – М. : Гелиос, 2012. – 352 с.
8. Кириленко О.П. Місцеві фінанси / за заг. ред. О.П. Кириленко. – К. : Знання, 2006. – 677 с.
9. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: Навч. посіб. – К. : Т-во «Знання», КОО, 1999. – 487 с.
10. Лисяк Л.В. Оцінка майнового потенціалу регіону – інструмент формування доходів місцевих бюджетів України: теорія та практика : монографія / Л.В. Лисяк, Б.С. Ватченко, О.Б. Ватченко. – Дніпропетровськ : УМСФ, 2015. – 164 с.
11. Лук'яненко І.Г. Прогнозування податкових надходжень за допомогою моделей / І.Г. Лук'яненко, Ю.О. Городніченко // Фінанси України. – 2001. – № 7. – С. 89–99.
12. Макогон В.Д. Напрями розбудови системи місцевих фінансів / В.Д. Макогон // Ринок цінних паперів України. – 2013. – № 3–4. – С. 27–32.
13. Самуэльсон Пол. Э. Экономика / Пол. Э. Самуэльсон, В. Д. Нордхаус ; пер. с англ. – 18-е изд. – М. : Вильямс, 2010. – 1360 с.
14. Теорія фінансів / За ред. В.М. Федосова, С.І.Юрія. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 576 с.
15. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку / За ред. І.Я.Чугунова. – К. : ДННУ АФУ, 2009. – 848с.

References

1. Biukenen Dzh., Masgreiv M., Richard A. Suspilni finansy i suspilnyi vybir [per. z anhl.] – K. : Vyd.Dim «Kyievo-Mohylianska Akademiia», 2004. – 176 s.
2. Bogolib T.M. Mestnyie byudzhetyi v sisteme byudzhethogo regulirovaniya // Regionalnaya ekonomika: teoriya i praktika. – 2014. – № 6 – S. 42-56.
3. Vahner A. Teoriya finansov. – L. : Petrokom, 1993. – 231 s.
4. Vasylyk O.D. Teoriia finansiv. – K. : NIOS, 2000. – 416 s.
5. Dyversyfikatsiia dokhodiv mistsevykh biudzhativ: monohrafiia / [Lunina I.O., Kyrylenko O.P., Luchka A.V. ta in.]; za red. I.O. Luninoi; NAN Ukrainy, Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia. — K., 2010. — 320 s.
6. Zaichykova V.V. Mistsevi finansy Ukrainy ta yevropeiskykh krain. – K. : NDFI, 2007. – 299 s.
7. Keins Dzh. M. Obshchaia teoriya zaniatosti, protsenta y deneh; per. s anhl. – M. : Helyos, 2012. – 352 s.
8. Kypylenko O.P. Mistsevi finansy. – K. : Znannia, 2006. – 677 s.
9. Kravchenko V.I. Mistsevi finansy Ukrainy: Navch. posib. – K. : T-vo «Znannia», KOO, 1999. – 487 s.
10. Lysiak L.V., Vatchenko B.S., Vatchenko O.B. Otsinka mainovoho potentsialu rehionu – instrument formuvannia dokhodiv mistsevykh biudzhativ Ukrainy: teoriia ta praktyka : monohrafiia. – Dnipropetrovsk: UMSF, 2015. – 164 s.
11. Luk'ianenko I.H., Horodnichenko Iu.O. Prohnozuvannia podatkovykh nadkhodzen za dopomohoiu modelei. // Finansy Ukrainy. – 2001. – № 7. – S. 89–99.
12. Makogon V.D. Napriamy rozbudovy systemy mistsevykh finansiv // Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy. – 2013. – № 3–4. – S. 27–32.
13. Samujel'son, P.J. Nordhaus V.D. (2010) Jekonomika ; per. s angl. – 18-e izd. – M. : Vil'jams, 1360 s.
14. Teoriia finansiv / Za red. V.M. Fedosova, S.I. Jurija. – K.: Centr ucbovoi literatury, 2010. – 576 s.
15. Finansy Ukrainy: instytutsiini peretvorenna ta napriamy rozvytku / Za red. I.Ia. Chugunova. – K.: DNNU AFU, 2009. – 848 s.

ДАНІ ПРО АВТОРА

Адаменко Ірина Петрівна, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник Науково-дослідного фінансового інституту КНТЕУ,

вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Адаменко Ирина Петровна, кандидат экономических наук, старший научный сотрудник Научно-исследовательского финансового института КНТЭУ,
ул. Кіото, 19, г. Киев, 02156, Украина

DATA ABOUT THE AUTHOR

Adamenko Irina Petrivna, PhD, Senior fellow, Science-research financial institute of Kyiv National University of Trade and Economics,
19, Kyoto street, Kyiv, 02156, Ukraine

УДК 336.761 : 330.83

РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВА СТАНОВЛЕННЯ І ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ

**Бенедисюк Д.І.,
Голубка С.М.**

У статті здійснено ретроспективний аналіз становлення і розвитку ринку цінних паперів в Україні. Розглянуто основні загально-цивілізаційні етапи розвитку ринку цінних паперів, що дало можливість розуміти передумови відставання нашої держави від провідних економік, які мали значно більше часу для формування досконалих ринкових умов. Проаналізовано особливості функціонування ринку цінних паперів радянського періоду. Здійснено періодизацію розвитку ринку цінних паперів в Україні періоду незалежності з використанням структурно-функціонального підходу. Виявлено, що для кожного періоду характерні специфічні макроекономічні виклики. Перший етап початку – середини 90-років, як перехідний період, ознаменувався початком приватизаційних процесів. Середина – кінець 90-х років супроводжувався активізацією приватизаційних процесів, поширенням практики недобросовісної інвестиційної діяльності та емісії цінних паперів. Для інших етапів виявлені проблеми становлення «олігархічних» секторів ринку з використанням приватизаційних процесів як засобу збагачення. З'ясовано, що сучасний етап розвитку ринку декларує орієнтир на європейські стандарти, прагнення збільшення капіталізації, ліквідності та прозорості фондового ринку, а також характеризується громадянсько-владними протиріччями. Виявлено, що однією з найбільш значимих подій становлення ринку цінних паперів був випуск з 1995 року приватизаційних майнових сертифікатів, які фактично зруйнували підвалини формування фінансової активності населення та сприяли розвитку монополізованої економіки. Ретроспективний аналіз розвитку вітчизняного ринку цінних паперів доповнено аналізом даних офіційної статистики, що засвідчив значні проблеми в якісному плані. З огляду на високу функціональну значимість вітчизняного ринку для фінансово-економічного розвитку України, запропоновано пріоритети його розвитку з метою мобілізації фінансових ресурсів. Вони полягають у популяризації регульованого інтернет-трейдингу, підвищенні фінансової грамотності населення, розвитку конкурентного середовища, випуску міграційних облігацій, практиці страхування Unit-linked, а також поширенні муніципальних облігацій під спеціальні проекти територіальних громад. Звернено увагу на необхідність розвитку інфраструктурного та інформаційного забезпечення ринку цінних паперів в Україні з перспективою ефективної євроінтеграції.

Ключові слова: ринок цінних паперів, періодизація розвитку, приватизаційні майнові сертифікати, міграційні облігації, муніципальні облігації, страхування Unit-linked.

РЫНОК ЦЕННЫХ БУМАГ В УКРАИНЕ: РЕТРОСПЕКТИВА СТАНОВЛЕНИЯ И ПРИОРИТЕТЫ РАЗВИТИЯ

**Бенедисюк Д.И.,
Голубка С.М.**

Рассмотрены основные этапы развития рынка ценных бумаг в мире. Проанализированы особенности функционирования рынка в советский период. Осуществлена периодизация развития рынка ценных бумаг в Украине периода независимости с использованием структурно-функционального подхода. Выведено, что одним из наиболее значимых событий становления рынка ценных бумаг был выпуск с 1995 года приватизационных имущественных сертификатов, которые фактически разрушили основы формирования фінансової активності населення и способствовали развитию монополізованной экономики. Проведен статистический анализ развития рынка и предложены приоритеты его развития с целью постепенной мобилизации фінансових ресурсів.

Ключевые слова: рынок ценных бумаг, периодизация развития, приватизационные имущественные сертификаты, миграционные облигации, муниципальные облигации, страхование Unit-linked.